

INTERPRETACIJA SUVREMENIH ZAPISA USMENIH PREDAJA I LEGENDI

Krešić, Katrin

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:601379>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-05-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**INTERPRETACIJA SUVREMENIH ZAPISA USMENIH PREDAJA I
LEGENDI**

KATRIN KREŠIĆ

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**INTERPRETACIJA SUVREMENIH ZAPISA USMENIH PREDAJA I
LEGENDI**

**Studentica
Katrín Krešić**

**Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 26. rujna 2019. godine

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Usmena književnost.....	4
3. Predaje	6
3.1 Povijesne predaje.....	7
3.1.1. Priča o krvavom stablu	7
3.1.2. Priča o Petru Kružiću.....	8
3.2. Etiološke predaje	11
3.2.1. Povijest prezimena Plenković.....	12
3.2.2. Predaja o Trnbusima.....	12
3.2.3. Lucin ponor.....	12
3.3. Mitske predaje	13
3.3.1. Priče o vilama	14
3.3.2. Vile s Crvenog jezera	15
3.3.3. Susret s vilama u Utopišću	15
3.3.4. Vile konjima spletale grive.....	16
3.3.5. Vila odnijela porodilju.....	16
3.3.6. Vila i pastir	16
3.4. Demonološke predaje.....	17
3.4.1. Od babe ka je coprala i poslala sršene na Francuze	18
3.4.2. Priča o djevojci i duhu	18
3.4.3. Noćne more.....	19
3.4.4. Priča o ženama sa zlim očima.....	19
3.5. Pričanja iz života	20
3.5.1. Djedovi prvi dani u osnovnoj školi.....	20
3.5.2. Otkriće srebrnog križa	21
3.5.3. Skriveno blago.....	21
3.5.4. Kamerleng	22
3.5.5. Tragična ljubavna priča kaštelanskog para.....	22
4. Legenda	23
4.1. Legenda o svetom Juri.....	23
4.2. Ogorje.....	25
4.3. Legenda o nastanku <i>Dva oka</i>	26
4.4. Nacionalni park Krka	27

4.5. Zmajevo oko.....	29
4.6. Mladić ubio zmaja.....	29
4.7. Legenda o crkvi svete Marije	30
5. Zaključak	31
Rječnik	32
Izvori i literatura	33
Sažetak	36
Abstract.....	37

1. Uvod

Od kada postoji čovjek postoji i komunikacija. U početku ljudi nisu poznavali jezik pa su komunicirali mimikama i gestama, međutim sposobnost ljudske komunikacije je s vremenom sve više napredovala. Iz geste i mimike nastaju osnove verbalne komunikacije. Jezik je omogućio ljudima da opisuju stvari, pojave, događaje i sve ostalo što ih je okruživalo i zaokupljalo njihovu pažnju. Također, jezik je u ljudima probudio i dozu kreativnosti jer su mogli izražavati sve što bi im palo na pamet, bilo to moguće ili ne. Do sada smo govorili o jeziku isključivo kao o govoru, ne kao i o pismu. Dakle, govorom su ljudi međusobno komunicirali i prilikom te komunikacije prenosili različite priče, legende, događaje, izreke, pjesme, anegdote i drugo, s koljena na koljeno.

Usmena književnost predstavlja najstariji oblik književno-umjetničkog rada. Tek kasnije, pojavom pisma, bilo je moguće zapisati sve tekstove i trajno ih pohraniti na papiru, a do tada su se oni, kako su se prenosili s koljena na koljeno, mijenjali jer bi svaka osoba ponešto izbacila i ponešto dodala onom obliku koji je do njih došao. Taj interes za sustavnijim sakupljanjem, zapisivanjem i proučavanjem usmene književnosti javio se tek u XVIII. st.¹

Nastavak rada donosi detaljnije upoznavanje s usmenom književnošću, nazivima koji su je kroz povijest pratili, podjelom, ali i nekim drugim zanimljivim činjenicama vezanim uz usmenu i pisanu književnost. U središnjem dijelu rada obrađuju se predaje i legende. Sve je popraćeno odličnim primjerima preuzetima iz relevantne literature ili koje su mi kazali članovi moje obitelji i prijatelji.

¹ Dragić, 2008a: 11.

2. Usmena književnost

Usmena književnost predmet je izučavanja znanosti o književnosti jer je kao umjetnina oblikovana u jeziku. Jednako kao i pisana književnost pripada filologiji kao znanstvenoj disciplini, no za razliku od pisane, usmena se književnost proučavala i unutar drugih disciplina. Etnologija je najviše interesa pokazala za usmenu književnost jer ju je gledala kao dio narodnih obreda i običaja. Odmah nakon nje valja spomenuti kulturologiju, antropologiju, historiologiju, sociologiju, psihologiju, muzikologiju, lingvistiku i još neke druge.²

Po definiciji usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkog stvaranja jezičnim medijem, no da bismo došli do te definicije potrebno je obaviti dvostruki proces razlučivanja. On se obavlja tako da se ponajprije odvoji književnost kao jezična tvorevina od svih drugih umjetnosti kao nejezičnih tvorevina, a potom jezične umjetničke tvorevine podijelimo na one nastale usmenim načinom koje nazivamo *usmena književnost* i na one nastale tehnikom pisma, *pisana književnost*. One imaju neke sličnosti, ali i različitosti. Tako im je na primjer zajedničko sve što ih čini književnostima i obje čine ukupnost ljudskog, dugovnog, etnološkog, kulturološkog, antropološkog znanja i zbir su pojedinačnih ostvaraja, a razlika leži u izboru faktičkih motivsko-tematskih i izražajnih podataka, pa je tako iz iste vrste jedna izabrala jedne, a druga se odlučila za drugu sumu podataka, i svaka je na svoj način organizirala tekst. Sam razvoj i suodnos ovih dviju književnosti tekao je kroz tri faze jer se čovjek za izražavanje svojih misli koristio trenutno najjednostavnijim raspoloživim sredstvom. Prva faza je agrafijska i u njoj postoji isključivo usmena književnost. Druga faza traje od početka pismenosti do otprilike drugog svjetskog rata i u njoj imamo kombinaciju usmene i pisane književnosti, ali s pretežitošću usmene. Treća faza je od drugog svjetskog rata pa do danas. Jednako kao i u drugoj fazi, u trećoj imamo kombinaciju usmene i pisane književnosti, ali s pretežitošću pisane.³

Kada govorimo o imenovanju usmene književnosti ona se nije oduvijek ovako zvala. U jednoj objavi izdvojeno je čak 11 različitih naziva: narodna ili pučka poezija, narodna književnost, narodno stvaralaštvo, folklor, folklorna književnost, književni folklor, usmena književnost, usmena tradicija, tradicijska verbalna umjetnost, tradicijska književnost, verbalno folklor i dr.⁴ Unatoč brojnim nazivima, tri su najčešća i to „narodna“ kao stariji, potom

² Usp. Kekez, 1986: 140.

³ *Isto*, 134-135.

⁴ Usp. Botica, 2013: 39-44.

„folklorna“, a u posljednje vrijeme „usmena“ književnost. *Narodna književnost* ima uporište u najranijoj fazi razvoja književnosti te ovaj naziv koristi i poznati esejist Michel de Montaigne u 16. stoljeću. Naziv *folklorna književnost* ili *verbalni folklor*, pojavio se sredinom 19. st., a tvorac mu je William John Thoms koji u pismu uredništvu časopisa „The Athenaeum“ objašnjava kako se radi više o *znanju* nego o *književnosti* stoga je bolje koristiti složenicu *Folk-Lore* što zapravo znači znanje naroda.⁵ Posljednji naziv, *usmena književnost*, najkorišteniji je iako se pojavio tek u 19. stoljeću, točnije 1881. godine kada ga je upotrijebio Paul Sébillot.⁶

U Hrvatskoj se također mijenjao naziv za usmenu književnost, pa se tako ona početkom 20. stoljeća za vrijeme dominacije Seljačke stranke nazivala *seljačkom književnošću*. Neki su je povjesničari nazivali i pučkom književnošću no taj termin valja razlikovati od usmene književnosti. Također su je zvali i tradicionalnom i narodnom književnosti, a taj posljednji naziv zadržala je čak do devedesetih godina 20. st.

Usmenu književnost čine:

1. Lirska poezija
2. Epska poezija
3. Priče (pripovijetke)
4. Drama (folklorno kazalište)
5. Retorički (usmenogovornički) oblici
6. Mikrostrukture (poslovice, zagonetke)⁷

Usmena književnost je važna sastavnica nematerijalne kulturne baštine⁸ koja se ostvaruje narodnim jezikom.⁹

⁵ *Isto.*

⁶ *Isto.*

⁷ Dragić, 2008a: 12.

⁸ O tome više: Dragić: 2016c: 265-314.

⁹ Vidi: Dragić, M.; Dragić, H. 2008: 89-112.

3. Predaje

„Predaje su vrste priča koje se temelje na vjerovanju u istinitosti njihova sadržaja.“¹⁰ Bošković-Stulli¹¹ navodi da su kompozicijski i stilski vrlo jednostavne, a tematski govore o vjerovanju u nadnaravna bića, ili o povijesnim reminiscencijama, ili o podrijetlu pojava i stvari. Dijeli ih na mitske (demonološke, praznovjerne), na povijesne i na etiološke. Osnovna razlika između predaja i bajki je u vjerovanju u istinitost, međutim, u današnjih kazivača i slušatelja je to rjeđe. Iako pojedinci ne vjeruju u istinitost predaja koje su čuli, i dalje ih pamte radi prisnijeg odnosa s domaćim krajem i održavanja duhovnoga kontinuiteta.

Dragić predaje klasificira na:

1. Povijesne predaje.
2. Etiološke predaje.
3. Eshatološke predaje.
4. Mitske (mitološke) predaje.
5. Demonske (demonološke) predaje.
6. Pričanja iz života.¹²

Važno je spomenuti da postoji golem broj predaja, a dobar dio njih nalazi se u Bibliji. Sv. Pavao ukazuje vjernicima na važnost predaja riječima: „*Prema tome, dakle, braćo, budite postojani i držite predaje kojima smo vas poučili bilo usmeno, bilo pismom!*“¹³

Motivski svijet predaja iznimno je raznovrstan.¹⁴

¹⁰ Dragić, 2017a: 33.

¹¹ Bošković-Stulli, 1997: 11.

¹² Dragić, 2017a: 26.

¹³ *Isto.*

¹⁴ O tome više: Dragić: 2017b: 89.-116; Dragić: 2008b: 207-228.

3.1 Povijesne predaje

„Povijesne predaje govore o sudbonosnim povijesnim događajima i povijesnim osobama.“¹⁵ Za razumijevanje povijesnih predaja koje su nastale na povijesnoj razini važno je poznavati povijesni kontekst tih predaja.¹⁶ Prema povijesnom slijedu hrvatske povijesne pjesme, epske pjesme i povijesne predaje klasificiraju se na:

1. Agrafijsku epohu.
2. Doba drevnih Grka.
3. Ilirsko i rimsko doba.
4. Starohrvatsko doba.
5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.).
6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.).
7. Period od konca 19. st. Do 1914. godine.
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.).
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.).
10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-).¹⁷

3.1.1. Priča o krvavom stablu

Česta tema predaja vezana je uz religiju ovih krajeva, kršćanstvo, i Turke koji su u prošlosti predstavljali veliku prijetnju našem narodu i vjeri. Godinama su pustošili sve ispred sebe kako bi se domogli što veće teritorijalne moći. Uništavali su sela, ubijali narode, uzimali mušku djecu i obučavali ih za svoje ratnike i činili brojna druga zla. Ljudi su masovno prelazili na islam kako bi se zaštitili i spasili svoje obitelji i domove.

Turski ratnici upropaštavali su sudbine mladih kršćanskih djevojaka tako što su prisilno spavali s njima. Kako bi se zaštitili, djevojke i mladići u dobi od trinaeste do šesnaeste godine su se križicali. Križicanje još nazivamo sicanje ili tetoviranje. Vršilo bi se pred blagdan Svetog Josipa, ali i na Blagovijest, Cvjetnicu, u dane Velikoga tjedna, na Jurjevdan (23. travnja) i na Ivandan (24. lipnja). Obavlja se tako da se u zdjelicu zamiješa med i usitnjeni ugalj od

¹⁵ Dragić, 2016a: 26.

¹⁶ Dragić, 2017a: 27.

¹⁷ Dragić, 2008a: 275.

izgorenog drveta. Nagon dobrog miješanja dobila bi se crna smjesa u koju se umakala igla. Tetovirale su uvijek bake ili mlade žene i to po rukama. Manjom iglom su bockale kako bi tinta ušla pod kožu, a postupak se ponavljao i nekoliko puta sve god se boja ne bi uhvatila, a crna smjesa ostala plavkasta na koži. Rane bi zarasle i crteži križeva ostali za cijeli život. Ljudi su vjerovali da time štite poštenje i ponos te da ih štite od napasnika.¹⁸ U Imotskoj krajini se i dan danas na rukama starica može vidjeti tetoviran jedan veći ili više manjih križeva. Znalo se tetovirati i veći križ na prsa, ali češće na ruke jer je to prvo vidljivo mjesto, a znalo se da Turci ne bi dodirnuli rukom ruku s istetoviranim križevima.¹⁹

Jedna priča na ovu temu dolazi iz Vinjana Gornjih gdje se nalazi krvavo stablo prozvano Janjiša dub:

„Govorilo se uvik da su jednom bili jedni svati. Mlada je bila naša iz Vinjana, a mladoženja Hercegovac. I za vrime pira naišla turska vojska. Tada su Turci uzimali mlade divice i spavali bi s njima samo da više ne budu divice i da se ne mogu udat. Tako ti je i vojvoda te turske vojske šta je naišla tia prvu bračnu noć provest s mladom, a mladoženja to nije da. Vojska pobila cile svate, a stablo oko kojeg se to sve događalo je prozvano krvavim stablom jer je bilo puno krvi nakon pokolja šta ga je turska vojska napravila. I dan danas ljudi donose cvijeće i ostavljaju ga oko stabla.“²⁰

3.1.2. Priča o Petru Kružiću

„Uskoci su bili kršćani koji su iz Bosne i Hercegovine pobjegli od osmanske vlasti nastanivši se ponajviše u Dalmaciji.“²¹ Razlika između hajduka i uskoka je u tome što su hajduci bili samostalni, a uskoci su djelovali u skupinama i to na poticaj ili sa znanjem vlasti. Oni su na poticaj Mlečana *uskakali* u susjedne hrvatske teritorije i borili se protiv Osmanlija.²² U najpoznatije uskoke ubrajamo Ivu Senjanina, Stojana Jankovića, Nakiće, Vučkoviće i Petra Kružića, poznatog kapetana i kneza Klisa. Na tu je poziciju došao 1518. ili 1519, zahvaljujući banu Petru Berislaviću. Bio je nepismen čovjek, ali veliki kršćanin i rodoljub koji nije birao

¹⁸ Dragić, 2017a: 38.

¹⁹ Dragić, 2008a: 157.

²⁰ Zapisala sam po kazivanju Nevene Tomasović, djev. Grbavac, bolje poznate kao Neva, rođ. je 1970. godine u Glavini Donjoj, općina Imotski, gdje je i odrasla.

²¹ Dragić, 2008a: 348-349.

²² Isto.

sredstva u postizanju cilja, a jedini cilj mu je bio zaštititi voljenu domovinu i narod. Znalo se da su Senj, Klis i Otočac sigurni dok je god Petar Kružić živ. Unatoč brojnim uspješnim bitkama u kojima je pobijedio Turke, junački umire 12. ožujka 1537. godine., a njegovo tijelo je otpremljeno i pokopano u crkvi Gospe Trsatske u Trsatu, u kapelici Svetog Petra, koju je sam podigao 1531. godine, kao zavjetnu obvezu koju je Svetom Petru obećao u bitki s Turcima na Duvanjskom polju.²³ Kružićeva vojna taktika sadrži sve elemente gerilskoga djelovanja po čemu je poznata uskočka borba. Kružić ne samo da je branio, već je i napadao protivnike na svom teritoriju te se može slobodno reći da je slavni uskočki vijek već dobro bio započeo Kružićevom pojavom, a ne preseljenjem uskoka iz Klisa u Senj godine 1537.²⁴

„Bia jednom jedan ratnik po imenu Petar Kružić koji je više puta uspješno obrania Klis. Jedna od priča vezana uz njega je kako je jednom prilikom, kad su Turci potpuno opkolili Klis, uspio obranit tvrđavu usprkos nestašici hrane i pitke vode. Prije turskih pohoda, pametni Kružić je otiša u Senj i tamo skupia 2000 pješaka i 50 konjanika i iz Senja je plovia do Solina, al samo noću. I tako pet dana. Čin su se iskricali su krenili prema Klisu i na iznenađenje potpuno su razbili par tisuća turskih vojnika. Zbog te njegove hrabrosti i lukavosti mu je kralj darova jedan kaštel.“²⁵

Osim ove, postoji niz drugih predaja o Petru Kružiću. Dragić²⁶ navodi jednu o Kružićevom cjelokupnom životu i djelovanju.

„Tamo negdi u pentaestom-šesnaestom stoljeću, dok su Turci tili osvojit Klis, bio je jedan uskok koji je branio naročito Klis i Senj, a zva se Petar Kružić. On je bio od Zvečaja, a to ti je gori u okolici Karlovca, a u Klisu je bio kaštelan i kapetan. Ima je i ženu i sina, ali o njima se ne zna nešto puno. Bio je pao u tursko ropstvo, ne zna se kako, bar ja ne znam to, ni kako se izbavio, ali znam da se nakon toga borio protiv Turaka i posta kliški knez, i kad god bi Turci napali Klis on je uvik sudjelova u njegovoj obrani. Onda je još, nakon toga, posta i senjski kapetan. Jedan od, ovako, poznatijih Turskih napada na Klis bio je onaj 1523., i tada je Petar Kružić zajedno sa drugim senjskim kapetanom Grgurom Orlovčićem, kod Solina pobijedia Turke i onda im je

²³ O tome više: Dragić i Odža, 2010: 371-402.

²⁴ Usp. Mijatović, 1990: 33.

²⁵ Kazivač Marko Stanojević dobar je dio svog djetinjstva proveo na Klisu jer mu je majčina rodica udana u Dujmoviće. Ona ima troje djece koja su sličnih godišta kao Marko i to je razlog zašto je često rado boravio na Klisu. Kao djeca su se često igrali da su vojnici koji osvajaju ili spašavaju klišku tvrđavu. Marko mi je ispričao priču o Petru Kružiću koje se sjeća još iz ranog djetinjstva.

²⁶ Dragić, 2008a: 337-338.

kralj obojici na poklon dao Brezovicu da ih nagradi. Kralj je bio neki od Jagelovića. A nije samo s njime Kružić surađiva. Pomaga je on i Krsti Frankopanu, kad su Turci napadali Jajce, dok se ovaj borio s Turcima, Kružić je vodio opskrbu hranom i oružjem. Onda, kad je doša Ferdinand Habsburški na vlast, Kružić je od njega dobio Lupoglav, ali se kralj nije baš iskaza po pitanju pomoći njemu i njegovim uskocima. Oni su tribali dobivat od kralja plaću, a i od pape bi ponešto dobili, jer je i u njihovom interesu bilo da se Turke što dalje od njih zadrži, a za to su imali uskoke. I onda je Petar Kružić doša u takvu situaciju da on i njegovi ljudi nisu imali od čega živit, pa je tražio pomoć od kralja jer su spali na prosjački štap, kako je i od pape pomoć rijetko kad pristizala, pa su on i uskoci bili prisiljeni živit od onoga što bi neprijatelju oteli. A kralj bi obeća, samo kako to uvijek ide, ništa od tog obećanog nije ostvario, i onda je zbog toga Klis spa na samo pedeset uskoka, dok su se turske vojske brojale u stotinama, pa čak i tisućama! A cilo to vreme borio se Kružić, kako protiv Turaka, tako i protiv Mlečana, jer su i oni tili osvojiti dio našeg mora, a kako su živili u lošim uvjetima i broj uskoka se smanjio, i odma to nije ona ista sila koje su se prije Turci bojali. Tako je on jednom prilikom, braneći Klis sa četrdeset konjanika i četrdeset pješaka, pao u mletačko zarobljeništvo, ali se brzo oslobodio zahvaljujući nekom prijatelju. Eto, toliko o kraljevoj pomoći, a to da su uskoci bili razbojnici, gle, to je, a valjda kako ko na to gleda. Sad se nama čini nevjerovatno to kako su oni morali otimat da bi preživili, i to od toliko moćnijeg neprijatelja ka šta su Turci bili, ali to je tako tada bilo. Ljudi su se manje i bojali ić u rat, jer nije se branila samo zemlja, branilo se i kršćanstvo, a kršćani koji bi pali u turske ruke bili bi ili ubijeni ili prodani u roblje, to se zna. 1530. Turci su napali Klis i Kružić je doša s tri broda vojske koju mu je papa posla da ga oslobodi. Nakon toga znam da je iša u Lorett, kako se zavitova Gospi, a tada je Klis napala turska vojska od deset tisuća. Tražio je on bio pomoć i od pape, i u Rimu je bio di je od pape dobio potporu, i u Ankoni. Za to vreme su Turci i Mlečani na prijevru zauzeli Klis. I onda je on, kad se vratia, potuka Turke u Bosni i uništio turske utvrde u Solinu. Onda su 1533. Turci opet opčeli napadat na Klis, a samo u proliće 1534. su tridesetsedam puta navaljivali na nj da će ga osvojiti! Ta je opsada tako trajala par godina, pa su Turci u Solinu sagradili dvi kule da im je lakše nadgledat Kliško područje, tako da se on sad moga oslobodit samo s mora, budući da je kopno bilo ili pod Turcima ili pod Mlečanima. Tako da je Kružić napa njihove tri utvrde u Solinu, koje su imali i to pomoću Ferdinandovih i papinih vojnika i svojih ljudi, a kako su Turci bili jači, Kružićeva vojska počela povlačit prema moru, na lađe, i na jednoj od tih lađa je on i

poginia. Turci su mu odrubili glavu, a kad su je njegovi ljudi vidili i sami su se predali. Njegovo tijelo je onda prevezeno u Senj, a odande u Trsat, di je on sagradio za zavjet crkvu Blažene Djevice Marije u kojoj je na kraju i pokopan. Onda, kako su Turci još uvijek imali njegovu glavu, onda je njegova sestra Jelena otkupila njegovu glavu za sto dukata. Računa se da je Klis pao 12.03.1537, na dan kad je sam Petar Kružić poginuo. I eto, to je bio slavni uskok Petar Kružić! A imaš i Klišku kulu, a u njoj se rodila ćer Bele četvrtog, Magdalena se zvala.“

3.2. Etiološke predaje

Etiološke predaje nastaju iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i porijekla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, groblja, prezimena, nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima.²⁷ One postoje od kada i ljudska potreba da si objasne neobjašnjivo. Pokojni Jure Marina iz Trbounja kod Drniša najbolje je to objasnio:

„Nije bilo lako, teški su bili uvjeti života. Zime su donosile snigove i smetove. Život je navodio narod da viruju u svašta. Kad se ne bi znalo nešto protumačiti, kazali bi da je neko urok bacijo, podmeta... Virovalo se j' vile, u kozlake, bacali su se uroci. Pričalo se da bi seoske vištice bacile urok na lipo dite. Unda bi žene ditetu stavile nekakav crni znak, konac ili puce, da se vištice ne bi učudile na dite nego na to.“²⁸

U etiološkim predajama sačuvana su sjećanja na znamenite ljude i događaje iz najstarije povijesti.²⁹

Etiološke predaje nastaju na pet razina: povijesnoj, mitskoj, demonološkoj, eshatološkoj i legendarnoj.³⁰

²⁷ Dragić, 2005: 30.

²⁸ Dragić, 2017a: 39. prema Jeleni Stipici Radić koja je 2004. u Splitu zapisala kazanje pok. Jure Marina, rođenog 1926. u Trbounju kraj Drniša, umro 2006. u Splitu.

²⁹ Dragić, 2005: 30.

³⁰ Isto.

3.2.1. Povijest prezimena Plenković

Mia se već godinama bori sa zabludom da je s Hvara. Naime svugdje se pojavljuje priča da su Plenkovići s Hvara, no njena baka Mare joj oduvijek govori da to nije istina.

„Prečesto povezuju prezime Plenković s Hvarom iako mi nismo od tamo. Jedan od razloga je poznata vinarija Plenković koja se nalazi na Hvaru, a drugi zasigurno i sam premijer. Uglavnom, uvijek me svi kad se negdi predstavljaju pitaju jesam li s Hvara, al moj odgovor je uvijek negativan. Zapravo se radi o tome da su Plenkovići baš iz Splita, al u vrime kuge negdi tamo u 16. st. počelo je raseljavanje Plenkovića jer su oni manje imućni selili na Hvar, a ovi koji su imali više zemlje su ostali u Splitu i nastavili je obrađivat. Tu spadaju i moji pretci.“³¹

3.2.2. Predaja o Trnbusima

Trnbusi su selo u zaleđu Omiša. Legendu o tome kako su Trnbusi dobili ime Karli je ispričala njena prijateljica čija je majka iz tog sela:

„U jednom selu živile su same vištice i ljudi su ih tili potirat, al one se nisu dale. Ljudi su ih stalno napadali i maltretirali jer su smatrali da one i njihova vračanja donose zlo. Vještice su oko cilog sela podigle ogromnu živicu od trnja kako bi se obranile od ljudi. Zbog tog trnja i busenja su Trnbusi dobili naziv koji danas nose.“³²

3.2.3. Lucin ponor

„U mistu ima jedna stina, ponor četrdeset metara dubok. Već odavna niko ne zahodi tamo. A u vrime kad je od moje matere baba bila dite, u najbogatijoj kući, bila je divojka najlipša od svih. U nju ti se zagleda momak iz sirotinjske fameje ni ima ništa svoga. Ali ju je volija. I on se njoj sviđija, priresta joj srcu jer je bio šestan. Ali znali su oni da jin nikad ne će dat da se uzmu jerbo kako bi ona gospojska cura za sirotinju pošla. I tili su pobić, ali nisu znali

³¹ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Mia Plenković rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

³² Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Karla Kragić rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

kako. A kako je njoj bilo vreme od udaje otac joj je naša bogata čovika puno starijega. I na dan kad su se tribali uzest, ona uteče sa svojim dragin. Pobigli su na uranku, ali kad su svatovi vidili da je mlada utekla, svi svati su je pošli tražit. Luce je tad sa svojim momkom došla do litice i znali su da se više nema di. Čuli su da su im blizu. Ali Luce ni tila nazad, a znala je da je naprid čeka smrt. Zajedno su skočili. Litica se i sad zove Lucin ponor, a ljudi kažu da se prije virovalo da su im samo postoli bili u ponoru, da im tila nikad nisu našli.“³³

3.3. Mitske predaje

„Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć.“³⁴ Postoje mnoge priče o vilama no jedno je sigurna, a to je da su se samo noću pojavljivale. Po nekim pričama one su zavodile muškarce javljajući im se u snu, drugi pričaju da su vile liječile ljude, treći da su prenosile mlade preko jezera u planinu, četvrti da su pomagale nejakim pastirima itd. Uvijek se u narodnim predajama o vilama priča kao o bajkovitim ljepoticama u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, s duhom zlatnožutom počesljanom kosom, s modrim ili zelenim očima i imale su nadnaravnu moć. Radile su zlo jedino ako bi im se neko zamjerio izdavši da imaju magareće ili konjsko kopito ili kozji papak.³⁵ „Narod postojanje kopita ili papaka opravdava time što su vile na taj način mogle savladavati teško pristupačne prilaze svojim staništima.“³⁶

„Hrvati pripovijedaju da je Bog iz raja prognao Adama i Evu. Bog se sažalio te odlučio sići na zemlju i vidjeti kako žive. Kad ih je pronašao, upitao ih je koliko imaju djece. Adama i Evu bilo je sram što imaju mnogo djece, pa su slagali da ih imaju šestero, iako su ih imali dvanaestero. Na to je Bog rekao: Koliko vidljivih, toliko nevidljivih; te su od zatajene djece nastale vile. Po drugim predajama Eva je zatajila najljepše kćeri i zato je Bog odredio da te kćeri budu vile, da ih nitko ne može vidjeti i da su one posebne. „One su postojale od tada i one postoje vječito do dana današnjega a postojat će i do strašnoga suda.““³⁷

³³ Dragić, 2008a: 417.

³⁴ Isto, 429.

³⁵ Dragić, 2013b: 195-227.

³⁶ Dragić, 2017a: 66.

³⁷ Dragić, 2018: 134.

Također, možemo čuti i ovu pripovijest:

*„Adam i Eva su izrodili 50-toro dice i stid ih je bilo dovesti svu dicu na krštenje, pa su ih doveli samo tridesetoro, a Bog je sveznajući znao da ih imaju još 20. Ljutit na njih, Bog im reče: ‘Zašto niste doveli svu svoju dicu na krštenje, ti što su vam kući ostali sve vam bile vile i vištice. Od tada su se u svitu nastanile vile.’“*³⁸

Katolička crkva nikada nije zabranjivala vile, a o omiljenosti vila u Hrvata svjedoči i poslovice „*Ako nisi podojio vilu, nisi dobar čovik*“. Pripovjedi govore da su nestale zbog ljudskih grijeha.³⁹

Mnogo je iskaza o susretima s vilama, ali nijedan susret nije prepričan kao osobni, već je uvijek riječ o prenošenju tuđeg iskustva. Većina kazivača navodi da su vile bile grupirane po tri, ili su bile susretane pojedinačno.⁴⁰

Narod pripovijeda i o vilenjacima i vilinčetu, a od povijesnih osoba kojima se pripisuju nadnaravne moći valja istaknuti Mijata Tomića, Andrijicu Šimića, Stojana Jankovića i Marka Kraljevića.⁴¹

3.3.1. Priče o vilama

Vile su bile najzanimljivija maštarija ljudi u prošlosti. Zorka se mogla sjetiti samo jedne priče o vilama s Crvenog jezera, a Neva čak tri. Prva govori o bliskom susretu babe Mare s vilama, druga o tome kako su vile noću jahale konje mještana i plele im grivu, a treća o mladoj ženi koju je vila otela i skrila u jamu.

³⁸ *Isto.*

³⁹ Dragić, 2013b: 195-227.

⁴⁰ Vidi: Vuković, 2013: 10.

⁴¹ Dragić, 2005: 32.

3.3.2. Vile s Crvenog jezera

Crveno jezero je krška jama ispunjena vodom u blizini Imotskog. Jezero je naziv dobilo po crvenim stijinama koje ga okružuju. Od pamtivijeka postoje u narodu različite legende o vilama s Crvenog jezera. Gotovo svaka kuća ima svoju priču vezanu uz njih. Priče su različite, nekada se i podudaraju, ali svatko od pripovjedača stavi svoga pretka kao osobu koja je susrela vile. Priča o vilama koje se Zorka sjeća je ona koju joj je njena majka pričala kao djetetu, a govori o tome kako je njen djed imao blizak susret s vilama na Crvenom jezeru.

„Mater mi je uvijek pričala kako je njen ćaća salazia u Crveno jezero i uvijek se falio kako se niko drugi nije moga sać dole. Jedno jutro kad se je vraća iz jezera gore, na zidu su sidile dvi cure lipa ko jabuke. I on ih je gleda sa vrva do dna i vidio da imaju magareće noge i onda je pobiga. I onda je pošla priča o vilama u Crvenom jezeru. Moj dida ih je vidia na Crvenom jezeru, al one su se i drugdi ukazivale.“⁴²

3.3.3. Susret s vilama u Utopišću

„Meni je mater ka djetetu kazivala da joj je baba Mare pričala kako je jednom išla u Poljica na konju. Bila se umorila i zetu odpavala. Kad se digla ponovo uzjašila konja i kad je došla kod Utopišća vidila kako cure sidu i predu kudilju, a njoj ne daju proć. I onda ona malo stala na konju, a one njoj „Di ćeš ti?“, ona kaže „Idem obać svoju mater, mater mi boli“. I onda one nju pustile. Tako ti se to pričalo, a sad koliko ima istine u tome ne bi znala.“⁴³

⁴² Kazala mi je moja baka, s majčine strane, Zorka Marušić, djev. Grbavac, rođ. je 8. 5. 1948. godine u Prološcu Donjem, općina Proložac, nedaleko od Imotskog kao jedno od desetoro braće i sestara. Odrasla je u Prološcu Donjem, no po završetku osnovne škole preselila se u Split gdje je pohađala srednju trgovačku školu. U Splitu je živjela do svoje pedesete godine, a od tada uživa u životu pod svjetlima grada Sydney-a u dalekoj Australiji. Vremenska razlika je nije spriječila da mi ispriča ponešto o svom rodnom kraju.

⁴³ Zapisala sam po kazivanju Nevene Tomasović, djev. Grbavac, bolje poznate kao Neva, rođ. je 1970. godine u Glavini Donjoj, općina Imotski, gdje je i odrasla.

3.3.4. Vile konjima spletale grive

„Kazivači navode da su vile u planini jašale konje te balale, što su radile i na guvnima nakon što padne noć.“⁴⁴

„Isto tako, uvijek se govorilo da bi vile došle i konju splele kosu tako da se to nije moglo rasplest. To je bilo tvrdo ko spužva. Zapetljano, zapetljano. A ako bi ti dovea kući konja da ga raščješljaš on bi krepa. Zato se govori da bi vile po cilu noć jahale konje i plele im grivu. I kaže se da bi jahale samo one debele konje i s puno grive, da se šta bolje može zaplest i da krepa ako bi ti to iša probat raščješljat.“⁴⁵

3.3.5. Vila odnijela porodilju

„Priča se kako je jedna žena u selu rodila dite i nakon poroda joj došla vila. Vila nju odniala i ostavila dite samo u kući. Dite se krivilo cili dan dok ljudi nisu skužili da je samo u kući i da matere nema. Oni ti nju tražili par dana. Sve obišli dok je na kraju nisu našli u jednoj jami gori put Ričica. Cili dan je spašavali. Donili konop, bacili joj ga, i onda se ona uitila za konop i izvukli je. Žena bila normalna mlada žena. Imala dugu crnu kosu do guzice, a izvukli je skroz bijelu. Onda kad su je upitali kako je dole završila ona je rekla da joj je došla vila u kuću i odvela je.“⁴⁶

3.3.6. Vila i pastir

„U stara vrimenta dica su uglavnom koja su bila nejaka da rade čuvala stoku po planinama i ledinama. Bio jednom jedan čoban kojeg su dica zvala Čelo. On je bio mal i nekaj i sva su ga druga dica zafrkavala i tukla. Čelo jadan moro šutit i trpit, jer je bio nejači. Ali jednoga dana čuvo Čelo stoku i vidio kako se u grmlju vila zapetljala. Čelo bio onako

⁴⁴ Usp. Vuković, 2013: 10.

⁴⁵ Zapisala sam po kazivanju Nevene Tomasović, djev. Grbavac, bolje poznate kao Neva, rođ. je 1970. godine u Glavini Donjoj, općina Imotski, gdje je i odrasla.

⁴⁶ Zapisala sam po kazivanju Nevene Tomasović, djev. Grbavac, bolje poznate kao Neva, rođ. je 1970. godine u Glavini Donjoj, općina Imotski, gdje je i odrasla.

strašljiv i nije znao što da uradi, al kako ga je vila sve više dozivala, otiđe on i otpetlja je. Kad je to uradio, reče mu vila da će mu ispunit jednu želju, on odma reče da bi tio bit najjači među svim čobanima. I ispuni vila njemu želju, a on šutio i čekao da ga netko napadne. Tako, jednom zgodom, djeca opet navališe na Ćelu, a on ih spreman dočeka i obrani se od njih nekoliko, a oni se razbježaše. Kad su ovi vidjeli da se nešto čudno s njim desilo, nikad ga više ne dirnuše, a čak ga se počеше i bojat.“⁴⁷

3.4. Demonološke predaje

Demonološke ili demonske predaje u pravilu u pravilu govore o susretu osobe s demonskim bićem. U demonska bića ubrajamo: vještice, stuhe, irudice, kugu, kučibabe, vukodlake, čaratane, đavla, mačiče, zloguke ptice, razna plašila, prikaze, utvare i dr.⁴⁸

Redovito su najzanimljivije priče bile o vješticama koje su po narodnom vjerovanju stupile u savez s đavolom pogodbom koja se potpisivala krvlju. Ta određena ženska osoba bi prodala đavlu dušu, a đavao bi njoj zauzvrat dao natprirodne moći. Najčešće ih se zamišljalo kako jašu na metli odjevene u crno, s grbom na leđima i dugim nosom. Vjerovalo se da ulaze kroz ključanice, jedu djecu, spolno bludniče s đavolom, drže tajne sastanke, pripremaju masti za ljubavne napitke, izazivaju razne sastanke, guše pri spavanju itd. prva je vještica spaljena u Tuluzi 1275. godine, a zadnja u Posanu 1793. godine i vjeruje se da ih je spaljeno do milijun. U Hrvatskoj je spaljivanje vještica zabranjeno 1758. godine i to od strane Marije Terezija.⁴⁹

„Proganjanje poganskoga nasljeđa pod okriljem istrebljivanja vještica tako nam se pokazuje, između ostalog, i kao konačni napor za kristijanizacijom Europe i kulturnim ujedinjenjem na temelju kršćanskoga nauka potirući malu tradiciju, na čemu su i katolička i protestantska reformacija podjednako nastojale.“⁵⁰

Valja razlikovati vještice iz bajki i demonoloških predaja jer su vještice u bajci bezimene i zle, a u predaji je to stvara osoba koja nanosi zlo. Vještice još nazivamo: more,

⁴⁷ Dragić, 2005: 184.

⁴⁸ Usp. Dragić, 2016d: 261-278.

⁴⁹ Dragić, 2016d: 261-278.

⁵⁰ Usp. Čiča, 2002: 121.

štrige, coprnice i babe, ali more su zapravo djevojke koje su se po narodnom vjerovanju povještatile.⁵¹

„Mora je cura zle krvi, željna mlade krvi. Kad ne more da se mladosti drukčije dočepa, tare i mori mladost pri spavanju. Voli mladu mušku krv nego žensku. Muško mori od želje, a žensko od zavisti. Pričalo se da se nekog momka dovezala mora. Svaku noć dok on zaspi, ona pritisni. Nit je mogo čim krenuti, nit glasa dati. Kaziva ćaći, kaziva materi, svejedno. Snažan je bio, al opet nije je mogo nikako uvatit. Pane mu na pamet, da ode u crkvu, nožem ustruže malo klačarde s Gospina oltara, metne u karticu, zašije u krpu i metne na se. Nikad više nije došla. Niko mu to nije virova, al se od tad uvik pričalo o tome.“⁵²

3.4.1. Od babe ka je coprala i poslala sršene na Francuze

„Bili so negda v naše zemli Francuzi pak so štoli da pejo prek Turovoga pola na Zagreb. Onda je nekakva baba dala dovesti na pole dvanajst vaganov peska. Kad so ludi to naredili, zišla ona gore i počela štrmenkuvati. Copruvala ona morti jeno vuru kad ti najenpot z onoga peska počeli se sršeni leći. Od sakoga je zrna peska postal po jen sršen, a baba onda ne poslala na Francuza. E, Majka Buža, kad so sršeni počeli klati vojsko, bile je dobre bežati. I bež - ki je kak i ki kam mogel. Nigdar više neso odonda Francuzi bili v naše zemli.“⁵³

3.4.2. Priča o djevojci i duhu

Iako se više nije mogla sjetiti nijedne legende o ukazanju vila, rado je podijelila sa mnom priču o djevojci koja je ostala bez dečka i nedugo nakon sreća njegov duh kako jaše na konju.

„Jednoj curi je umra momak i ona je stalno plakala za njin, i onda jednu večer vidi jednog mladog momka na konju. To je bio njen dečko koji je mrtav jaha i piva:

⁵¹ Dragić, 2016d: 261-278.

⁵² Dragić 2008a: 438.

⁵³ Bošković-Stulli, 1997: 358.

„Mrtav konja jašim ja, je li tebe dušo stra?“

a ona će njemu:

„Kada tebe vidim ja, mene nije stra.“

Sutra je išla pitat fratra šta je to i kaže joj fratar da je to duh i da uzme trn i da ga probode. I njeni mater i ćaća su joj pomogli da duha s trnom probode i više se nije pojavila.“⁵⁴

3.4.3. Noćne more

Ljude i dan danas često muče nesanice. Žale se da ih je cijelu večer nešto gušilo, bilo im vruće i slično. U prošlim vremenima se vjerovalo da je uzrok lošeg sna i noćnih mora zapravo živa osoba iz sela koja bi svoje sumještane tijekom noći gušila golim rukama, a kako saznati tko je osoba koja je gušila vidjet ćemo iz Zorkine priče:

„U nas su govorile žene da bi ih po noći gušilo. Onda bi sutra rekle „Koja ti žena dođe ujutro pitat soli nemoj joj dat jer te je ona gušila po noći“. Ona se tada ne može pomokrit i došla bi ponovo ujutro i rekla da se ne može pomokrit dok joj se nešto ne da šta bi tražila. Sol, šećer ili slično. Kad bi joj osoba dala šta je tražila, morala bi se otkrit i obećat da neće više dolaziti. A ova šta je dala sol morala je obećat da to neće reć dok ne umre ova šta ju je gušila.“⁵⁵

3.4.4. Priča o ženama sa zlim očima

Prije se vjerovalo da postoje žene sa zlim očima koje su iz ljubomore bacale kletve. Bezić-Božanić⁵⁶ navodi kako su se majke u prošlosti naročito bojale žena sa zlim očima da im ne ureknu djecu i iz tog su ih razloga na različite načine pokušale zaštititi.

⁵⁴ Kazala mi je 2017. godine moja spomenuta baka.

⁵⁵ Kazala mi je 2017. godine spomenuta moja baka.

⁵⁶ Usp. Bezić-Božanić, 1996: 45.

„Naša majka seljanka čvrsto je uvjerenjena da joj nikakove oči ne će ureći djeteta, ako mu drži u povelju blagoslovljena lišća i voska, koji se blagoslovljuje na bijelu subotu Velike sedmice ili u dan Gospe svijećnice (kandelora). Ali će dijete biti bolje očuvano, ako mu drži u povelju komadić kruha. Eto zašto kruha. Naši seljani jako poštuju kruh, a zovu ga 'blago božje', a to zato, jer im je on svagdanjom hranom: jer ga svećenik za službe božje pretvara u samo 'tijelo i krv Isukrstovu'. ... Ali najbolje se može sačuvati dijete od uroka, ako mu držiš u povelju neku vrst starinskog novca, koji naši seljani zovu 'križni bečić'. Takovi su starinski novci sasvim rijetki, pa je svaka naša majka presretna, kad ga može odakle dobiti. O 'križnom bečiću' možemo tek utoliko reći da je na njemu otisnut mali križ. Od uroka čuva dijete pako onaj križ, koji je na njemu otisnut.“⁵⁷

Ljubomorne žene sa zlim očima su katkada uricale i životinje kako ne bi dale „ploda“ (jaja, mlijeko...).

„Isto tako su bile žene sa zlim očima. One bi urekle na primjer kravu da im se vino zasuši. Rekle bi „Vidi koliko vime ima, đava ti je nosa.“ Nakon toga krava bi izgubila mliko, a kad bi se drugi put krava otelila ponovo bi joj došlo mliko.“⁵⁸

3.5. Pričanja iz života

„Pričanja iz života su najčešće kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci). Isprepliću se s novelama, anegdotama, šalama i vicevima.“⁵⁹

3.5.1. Djedovi prvi dani u osnovnoj školi

Marko se prisjetio kako mu je djed rado pričao o svojim počecima školovanja i o anegdoti koja mu se kasnije obila o glavu:

⁵⁷ Usp. Bezić-Božanić, 1996: 48. Zabilježio Antun Ilija Carić 1898. godine.

⁵⁸ Kazala mi je 2017. godine spomenuta moja baka.

⁵⁹ Dragić; Sunara, 2012: 169.

„A dida moj pokojni, kad je krenia u školu, u selu je bia običaj da se učitelju donosi šta imaš. Oni nisu imali puno ali si nešto mora donit učitelju i on je to cijenia, jebiga. E sad. Moja prababa, njegova mater, mu je dala da ponese svaki dan po par jaja jer su imali kokoši. E sad. Pošto su moj dida i oni na selu bili gladni, nisu imali ništa, on je bia željan spize jer su svaki dan jeli ječam i te gluposti, i on bi tako cili tjedan prije nego šta dođe u školu jaja lagano probušia i popia ih. I onda je mater nakon tjedan dana došla u školu i pitala učitelja jel donia Jakov jaja i kakva su mu bila, a učitelj se u čuđenju pita koja jaja i reka da Jakov ništa nije donia. Onda je mater zbrojala dva i dva i udri po malom Jakovu. Kaže dida da je do sedamdesete godine pantia te batine. Dobro je fasova.“⁶⁰

3.5.2. Otkriće srebrnog križa

Slijedi zgodna o pronalasku srebrnog križa koji je pronađen u stijeni koja se godinama nalazila na tavanu rodne kuće Mijinoga oca Gorana:

„Baba mi je jedan put ispričala kako su negdi prije mog rođenja čistili dida i otac šufit. Tamo se godinama nalazila jedna velika stina koju niko nije pomica jer je bila preteška. Kako su tili očistit šufit morali se je maknit, al nisu mogli bez da je prvo razbiju. I tako, nakon šta su se cili dan mučili da bi je razbili, uspili su i u toj stini su našli mali srebrni križ, negdi veličine kažiprsta. Niko ni dan danas ne zna kako se taj križ tu naša, al smatramo da je to neki blagoslov i sad stoji na ulazu u kuću.“⁶¹

3.5.3. Skriveno blago

Lucija je podijelila sa mnom jedan događaj koji joj je kao djetetu zaokupio puno pažnje. U nastavku slijedi priča o pronađenoj vreći novca.

⁶⁰ Kazao mi je Marko Stojanović. Na jednoj je slučajnoj kavi odlučio podijeliti priče koje je kad dijete slušao od svog pokojnoj djeda Jakova. Kazivač je rođen 1997. je u Splitu gdje je i odrastao, a njegov pokojni djed rođen je i živio je u Ogorju Donjem, naselju u općini Muć.

⁶¹ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Mia Plenković rođ. 1997. u Splitu gdje je i odrasla.

„Ja na selu imam kuću staru više od dvista godina. Kad sam ja imala nekih desetak godina išli smo sređivat konobu. Bilo je vrijeme branja grožđa pa smo pripremali bačve i mjesto za sabrano grožđe. Kad je otac maku bačvu vidio je da jedan kamen u zidu ne stoji kako treba nego da se klima. Ka da nije dobro lega. Onda smo ga odlučili pomaknuti i vidili iza platnenu vrticu i kojoj je bilo brdo kovanih novaca. Ne znam od kad su, ali se sigurno da je to nama dicit bia pojam. Falili smo se da smo našli skriveno blago.“⁶²

3.5.4. Kamerleng

Mia i cijela obitelj jednom su prilikom stali na razgledavanje utvrde u Trogiru. Prisustvovali su prepričavanju legende o Kamerlengu koja joj je još uvijek ostala u sjećanju.

„Kamerleng je bio neki službenik na kneževom dvoru. On se s takve pozicije zaljubio u običnu pučanku Zoru, ali kako je ona bila iz nižeg staleža, njegova obitelj mu nije dala da se vjenča za nju i zato su mu namjestili neku ženu iz njegovog staleža. Njegova Zora je umrla od tuge za njim, a on i nova žena su dobili ćer koja je bila ista pokojna Zora. Nažalost ta djevojčica se razbolila i umrla, a nakon toga žena je napustila Kamerlenga. On je ostao sam i od tuge je zanjemio. Više nikad nije progovorio.“⁶³

3.5.5. Tragična ljubavna priča kaštelanskog para

Karlina rodica Antonija živi u Kaštel Lukšiću. Antonija je godinu dana starija od Karle. Ispričala je Karli priču o Dobrili i Miljenku.

„Priča je vezana uz dvorac Vitturi u Kaštel Lukšiću. Otac Dobrile Vitturi branio je ljubav svojoj ćeri s Miljenkom koji je bio iz neke plemićke obitelji. To njih dvoje nije sprječavalo da se i dalje viđaju i zaljube. Kako im roditelji to nisu dopuštali, Dobrilin je otac naredio da se mora udati za nekog starog plemića. Kad je to Miljenko dozna doputovao je u Kaštel Lukšić na dan vjenčanja i spriječio brak. Nakon toga šta je napravio, Miljenko je prognan na otok Visovac, a Dobrila je sklonjena u samostan. Nedugo nakon je ona iz tog

⁶² Zapisala sam 2017. godine u Splitu. Kazivačica Lucija Biuk je rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

⁶³ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Mia Plenković rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

samostana pobigla u nadi da će se sastat s Miljenkom. Posli toga je njezin otac ka prista da oni žive zajedno, al večer nakon vjenčanja ubia je zeta na dvorcu Vitturi. Dobrila je posli toga poludia i nakon nekoliko miseci umrla. Pokopani su zajedno u istom grobu, a na nadgrobnoj ploči im ne pišu imena nego neki natpis ljubavni. Kad već nisu mogli bit u pravom životu zajedno, bar su u zagrobnom. Zapravo slična priča ka Romeo i Julija.“

64

4. Legenda

Legenda je latinska riječ i znači *ono što valja čitati, ono što treba čitati*. Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter i u njezin se sadržaj vjeruje. Sudionici legenda su Isus Krist, sveci, svetice, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Legende su se dugo poimale kao pripovijesti iz života svetaca te pripovijesti o Božjim i svetačkim čudesima. Fakturom su bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element čuda njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja. Legende unose red i harmoniju u život jer Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.⁶⁵

4.1. Legenda o svetom Juri

Sveti Juraj s pravom nosi status jednog od najštovanijih svetaca u kršćanstvu te je njegov kult iznimno raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Uz njega vežemo muslimanske ophode, običaje i vjerovanja, i proricanja, primjerice, u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U hrvatskoj tradicijskoj baštini blagdan Svetoga Jure naziva se još i Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan. Smatra se da je Sv. Juraj rođen između 275. i 281. godine. Porijeklom je bio iz plemićke obitelji. Iako je djelovao kao vojnik, vrlo rano je prihvatio kršćanstvo što ga je dovelo u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Stao je u obranu kršćana kada je

⁶⁴ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Karla Kragić koja je priču čula od rodice Antonije. Antonija svira flautu u orkestru *Biranj*. Orkestar redovito ima probe i nastupe u dvorcu Vitturi, a nakon nastupa često se organiziraju druženja u prostorijama dvorca. Nakon jednog koncerta Karla je ostala na druženju sa sviračima iz orkestra. U četiri sata ujutro, čulo se kako nešto klapa u jednoj prostoriji dvorca koja je uvijek zaključana. Karlu je to potreslo, a ostali svirači iz orkestra su se počeli smijati i zbijati šale da se to Dobrila probudila i zapela za stolicu. Sutradan joj je Antonija ispričala tko je zapravo Dobrila i koja priča stoji iza toga čudnog imena.

⁶⁵ Usp. Dragić, 2016b: 154.

Dioklecijan zapovjedio njihovo uništenje. Ostao je vjeran kršćanstvu pa ga je Dioklecijan dao na sud gradskom sudcu Dacijanu. Tu je uslijedilo Jurajevo uhićenje i početak mučenja. Nakon dugotrajnog mučenja u različitim oblicima (kotač s usađenim čavlima, otrovni napitak, kotao s rastopljenim olovom...), Dioklecijan je zapovjedio da se Sv. Jurju odrubi glava, tijelo raskomada i da ga se baci u bunar. Anđeli su iz bunara izvadili i odnijeli Jurjevu glavu. Taj događaj zbio se 23. travnja 303. godine u Lidiji, i zbog toga se na taj dan slavu svetkovina sv. Juri. Narod je masovno prelazio na kršćanstvo, uključujući i Dioklecijanovu suprugu, kada su vidjeli kako se Juraj bez problema odupire mučenju.⁶⁶

*"U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zaštitnikom je od pogibelji na vodi. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štiju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica."*⁶⁷

Lucijino selo je Ogorje, smješteno u dalmatinskoj zagori, podno planine Svilaje. Zaštitnik Ogorja je sveti Jure koji se slavi 23. travnja. U nastavku slijedi legenda o svetom Juri koju je Lucija čula još kao dijete od mještana kada bi dolazila na selo u posjetu rodbini.

*„Postoji legenda da je sveti Jure bio vitez koji je obranio selo od zmaja koji je bio u šumi i svako toliko napada narod. Oni su mu morali žrtvovati stoku, ovce i slično. Međutim, kad bi in zafalilo stoke onda bi morali žrtvovati svoju dicu. I konačno, kada je na red došla princeza, odnosno kraljeva ćer, onda je sveti Jure dojah na konju i bacio koplje na zmaja i ubio ga mačen i zato ispri crkve stoji kip svetoga Jure. Za crkvu svetoga Jure posebno je zanimljivo to šta se u njemu nalazi jedan od šest oltara smrti koji su ikad napravljeni. Jedan je u Ogorju, drugi u Kaštelima, a ostali se nalaze negdi po Europi.“*⁶⁸

⁶⁶ Dragić, 2013c: 269-313.

⁶⁷ Dragić, 2013c: 272.

⁶⁸ Zapisala sam 2017. godine u Splitu. Kazivačica Lucija Biuk rođena je 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

4.2. Ogorje

Ogorje je selo udaljeno četrdesetak kilometara od grada Splita i pripada općini Muć. Dijeli se na dva dijela – Ogorje Gornje i Ogorje Donje. Područje koje se prostire omeđeno rubovima Svilaje na sjeveru, zelovske visoravni na istoku, Moseća na jugu i Crivaca na zapadu, u literaturi je poznato kao ogorski kraj ili jednostavno Ogorje, po starome nazivu župe Ogorje koja se prostirala na tom području. Sam naziv Ogorje potječe od imenice gorje. Kraj iza Gore⁶⁹ nekada se nazivao Zagorje (za Gorom, Zagora), dok se područje s njezine druge strane počelo nazivati O(d)gorje odnosno Ogorje.⁷⁰ Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Ogorju i okolnim ogorskim zaseocima žive 3882 osobe i to na površini od 21080 km².

Iz velike ljubavi prema mjestu, stanovnici Ogorja posvetili su mu ovu divnu pjesmu koju mi je Lucija rado otpjevala.

Nama ti je prababa uvijek, umisto ka svoj normalnoj dici kojoj se piva taši taši tanana, pivala:

*„Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Ogorje u zjeni,
Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Drago ti si meni!
Svetog Juru tvojega
Molim i zazivam ja
Da te čuva i tvoj puk
I da imaš sretan put!
Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Ogorje u zjeni,
Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Drago ti si meni!
Svilaja te nek mije,
Ljubav drage nek grije,
Budi uvijek u mom snu,*

⁶⁹ Naziv gora izvedenica je Petrove gore, a naziv Moseć nastao je od Monseća (*mons* – gora) (<https://www.ogorje.net/povijest/1/povijest-ogorskog-podrucja.html>) (pristup 10. srpnja 2019.)

⁷⁰ Ogorje.net (<https://www.ogorje.net/povijest/1/povijest-ogorskog-podrucja.html>) (pristup 10. srpnja 2019.)

I u duši i srcu!
Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Ogorje u zjeni,
Ogorje, Ogorje, Ogorje,
Uvijek si u meni!“⁷¹

Lucija zna i jednu šaljivu izreku koja je mještanima posebno draga, a glasi: *U Ogorju kod sv. Jure, kršni momci i najlipše cure.*⁷²

4.3. Legenda o nastanku *Dva oka*

Fra Petar Bakula ostavio je važan doprinos u Hercegovini. Naime, spomenuti svećenik smatra se sakupljačem hercegovačkih predaja i legendi koje je naknadno objavio u svom *Šematizmu* 1867. godine u Splitu, na latinskom jeziku. Među njima se nalaze i one o propasti Gavanovih dvora. Izvorište tih legendi nalazi se u biblijskoj priči o uništenju Sodome i Gomore koje su stradale zbog opaćina svojih žitelja. Kada je Jahve naredio uništenje Sodome i Gomore anđeli su došli u grad i preko Lota obavijestili građane da napuste grad jer se sprema zlo. Lota nitko nije ozbiljno shvatio i tako su svi skupa s gradovima otišli u zaborav. Starozavjetni motiv o uništenju Sodome i Gomore snažno je utjecao na legende Hrvata, a najstariji motiv te legende seže u 15. stoljeće, a nalazi se u djelu *Fiore de virtù*. Legende o propasti Gavanovih dvora objašnjavaju postanak jezera kao što su Krenica, Bucelj, Crveno i Modro jezero, ponor Vrbina i dr. Radnja tih legendi smješta se najčešće u vrijeme kada su Isus i sveti Petar hodali po zemlji. Prurušeni u prosjake došli bi prositi u Gavanove dvore, a kada ih škrti Gavan i njegova žena ne bi primili, njihov posjed zadesio bi potop. Time jasno dolazimo do poante, a ona je u kažnjavanju zlih i nagrađivanju dobrih (seljanima koji su im pomogli rekli bi što će se dogoditi te da napuste mjesto kojem prijeti potop).⁷³

Neva je odlučila ispričati i legendu o starom Gavanu i nastanku *Dva oka*. *Dva oka* su dva jezera u Prološcu koja su udaljena 5 minuta hoda od Nevine rodne kuće i koje je kao dijete

⁷¹ Zapisala sam 2017. godine u Splitu. Kazivačica Lucija Biuk rođena je 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

⁷² *Isto.*

⁷³ Dragić, 2013a.

često posjećivala. Jezera su dobila taj naziv jer izgledom vrlo podsjećaju na oči. Smještena su točno jedno do drugoga, a između njih se nalazi kanal dug oko dva metra koji ih povezuje i koji izgleda kao spojnica među očima:

„Po staroj legendi, na mistu di su sad Dva oka, bilo je imanje bogatog Gavana i Gavanice koji su imali sina jedinca. Oni su bili bogati, ali škrti. Na prostoru gornjeg jezera bila je bogata kuća, a na prostoru di je donje bila je štala. Otac je radia u štali sa blagon, a Gavanić je bia sa materon u kući. Na vrata in je doša prosjak i reka da je gladan i da mu daju koricu kruva. Gavanica mu je na kljunu od opanka dala koru kruva. On kaže „Bog će tebi dati“, a ona njemu „Šta će meni Bog tvoj dok je meni Gavan moj“. Onda je Bog reka „Neka se ovo bogatstvo pretvori u Gavanova jezera“. Bog je reka desnom rukom „propuntaj se gornji dio u jezero“ i tu je voda Gavana potopila. Onda su Gavanica i sin počeli trčat u donje jezero. Donje jezero je propuntalo i nju, a mali je nastavia trčat nizbrdo. Na jednom mistu rike ona je malo dublja. Tu je mali zapea i njega voda potopila. Tim putem kojim je mali trča nastavlja se jaruga. Voda koja otiče iz jezera uliva se u Vrljiku. Mi smo ko dica liti vadili kamenja s dna jezera i virovali da su to ostaci Gavanovih dvora.“⁷⁴

4.4. Nacionalni park Krka

Dragić donosi još jednu legendu o Gavanovim dvorima, no ova se tiče nastanka Nacionalnog parka Krka. NP Krka obiluje velikim brojem slapova, brzaca, a na samom kraju proboj vode kroz krški kraj završava Roškim slapom i Skradinskim bukom.

„Nekad u davna vremena živio je bogati Gavan čije se nepregledno bogatstvo prostiralo ponad Kninskog polja. Živio je veoma raskalašeno i bio je veliki proždrljivac. Prema svima je bio veoma naprasit i nemilosrdan, osobito prema siromašnima; nije poznavao nevolju i njegova su vrata za sirotinju uvijek bila zatvorena, a kad bi ih otvorio, to bi bilo zato da ih se isprebija i otjera. Imao je ženu Gavanušu koja je bila još i gora, opakija i lakomija. Ona nije znala za Boga, a siromašnima nikad nije pomagala. Gavan je imao mnogo sinova i kćeri s kojima je uživao provoditi vrijeme i

⁷⁴ Zapisala sam 2017. godine u Imotskom po kazivanju Nevene Tomasović, djev. Grbavac, bolje poznate kao Neva, rođ. je 1970. godine u Glavini Donjoj, općina Imotski, gdje je i odrasla.

kojima je namjeravao ostaviti čitavo svoje bogatstvo. Ni oni nisu bili mnogo drugačiji od oca i majke. Sirotinju su izrugivali i ismijavali ih, tjerajući ih pred vratima dvora kada bi se usudili zaprositi malo kruha ili vode. Jednog dana Gavan odluči napraviti veliku gozbu za svoje prijatelje koji su, kao i on, bili iznimno raskalašeni i proždrljivi. Za vrijeme te gozbe na vrata Gavanovih dvora je pokucala siromašna žena sa svoje sedmero djece, noseći najmlađe, bolesno u naručju. Svi su redom bili veoma mršavi, u dronjcima i vidno iscrpljeni dugim putom. Ugledavši siromahe u svome dvoru kako mu ometaju gozbu, Gavan se razbjesnio i naredio da se puste psi iz vežnje. Gavanova djeca, sva sretna, otrčala su da ispune očevu naredbu. Međutim, trudna Gavanuša u posljednji trenutak odluči ih spriječiti. Nije se ona bila sažalila nad siromašnom ženom i njenom djecom. Takva osjećanja ona nije poznavala. Bila je trudna i bojala se da joj sirotica ne naškodi. Sa stola punog izobilja dala joj je koranicu kruha, gurnući ju prezrivo i sa gnušanjem, nogom po podu. Ozarena od sreće sirotica taj komad kruha raspodijeli svojoj gladnoj djeci. Potom sirotica ponizno zamoli malo vode, preklinjući Gavanušu Bogom, jer su im se usta od duga puta svima bila osušila. Na Gavanovom posjedu nalazio se mlin, a znala je da je Gavanovo sve dokle pogled seže, pa je zamolila malo te vode. Gavanuša se na to razbjesnila i zamahnula rukom prema siromašnoj ženi, vičući kako za nju postoji samo jedan Bog, njen Gavan i da svoje bogatstvo ne želi uzaludno raspršivati na nezahvalne bijednike. Tužna sirotica pokupi svoju djecu i ode iz Gavanovih dvora. Popevši se na obližnji brežuljak, baci prokletstvo na njih. U tom su trenutku munje proparale nebo, gromovi zatutnjili, zemlja se zatresla, iz Gavanovih mlina potekla je voda i natopila mu čitavo imanje. Potopila mu je dvor, njega, ženu, djecu i sve prijatelje proždrljivce. Kad mu je voda već bila toliko potrebna, neka im ju je na izobilju. Prekrasni slapovi i sedrene barijere usjekli su rijeku Krku sa sedam pritoka, za svako sirotičino dijete po jedan. Bogatstvo stola kojim su se proždrljivci gostili postalo je dijelom bogatstva Krke. Siromašno stanovništvo iz okolnih naselja počelo je naseljavati to područje formirajući staru Scardonu i Šibenik. Otada je vode bilo za svakoga, a Gavanovi dvori i danas se vide potopljeni pod njenim bogatim slapovima.“⁷⁵

⁷⁵ Dragić, 2008a: 453-455.

4.5. Zmajevo oko

Mijina baka zove se Mare Plenković, djevojačko Goleš. Rođena je i odrasla u Rogoznici. Rogoznica je mjesto u Dalmaciji udaljeno 60-ak kilometara od Splita. Posebno poznato za Rogoznicu je jezero Zmajevo oko koje se nalazi na poluotoku Gradini. Jezero je eliptičnog oblika zbog čega je ujedno i dobilo naziv Zmajevo oko. Uz samo jezero veže se veliki broj legendi, a Mia se prisjetila dviju koje su joj najviše ostale u sjećanju.

„Bila jednom tri brata koja su imala veliku njivu. Ogromnu. Kada su im roditelji umrli, došlo vreme da oni podile to svoje nasljedstvo. Jedan je brat od njih trojice bia slip, a druga dva zdrava. Ta dva zdrava su odlučila prevarit bolesnog brata tako da su njemu dali samo jednu stinu, a ostatak zemlje su podilili na dva dila. Nakon toga slipi je brat ima osjećaj da nešto nije u redu i reka je „Ako ste pravilno podilili neka vam bude, al ako niste neka sva vaša zemlja skupa s vama propadne i potopi je voda.“ Tako je i bilo. Tlo se zatreslo i počelo pucat i na kraju propalo skupa s dva zdrava brata, a voda se uzdigla i napravila jezero.“⁷⁶

4.6. Mladić ubio zmaja

„Također postoji legenda da je Rogoznicu prije štitić ogroman zmaj kojem se zauzvrat svake godine žrtvovala, tj. davala po jedna mlada cura za ženu, ali nijedna od tih mladih cura normalno ne bi preživila prvu bračnu noć. Jednog dana u selo je doša mladić koji se zaljubi u curu koja je sutradan tribala bit predana zlom zmaju. Mladić to nije tia dozvolit i izazva je zmaja na borbu. Prilikom okršaja ozljedia je zmaja, to jest usmrtia ga, a zmaj je cili bisan kako je izgubia i to od običnog malog čovika odlučia sebi iskopat oba oka. Jedno je bacia najjače šta je moga i ono je došlo sve do Mljeta, a za drugo bacit nije više ima snage pa mu je ono palo između nogu. Na tom mistu di je palo počelo se raspadat i natopilo sve stine i tako je nastalo tu jezero. I dan danas na

⁷⁶ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Mia Plenković rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

jezero dolaze mladi bračni parovi jer se vjeruje da će njihova ljubav bit vječna ako se skupa okupaju u jezeru.“⁷⁷

4.7. Legenda o crkvi svete Marije

Prvotni plan Karlinih roditelja bio je kupiti kamenu kućicu u Varošu. Ta im se fantazija nije ostvarila, ali su kupili stan u Spinutu koji je udaljen svega 5 minuta od Karline bake i djeda. Nerijetko je kao dijete s bakom Marijom nedjeljom išla u crkvicu svete Marije na Poljudu, staru crkvu čiji temelji nose posebnu priču:

„Ova priča koju ću ti sad ispričat govori o samostanu i crkvi svete Marije na Poljudu. Ta crkva je bila malo udaljenija od grada i zbog toga je bila nezaštićena od turskih napada. Jednom prilikom kad su Turci napali, došli su do te crkve i na ulazu ih je dočeka čuvar i odvea ih je do oltara, a u ruci je ima sliku na kojoj je bila Bogorodica, kardinali, popovi i u kutu te slike nalazia se Muhamed s turbanom na glavi i u ruci je ima ka neki svitak s nekim tekstom iz Kur'ana. Kad su Turci vidili svog proroka na slici odlučili su poštedit samostan i crkvu.“⁷⁸

⁷⁷ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Mia Plenković rođena 1997. godine u Splitu gdje je i odrasla.

⁷⁸ Zapisala sam 2017. godine. Kazala mi je Karla Kragić, rođena 1997. godine u Splitu, koja je priču čula od svoje bake i djeda s očeve strane.

5. Zaključak

Usmena književnost najveće je blago svakog naroda. Toga ni sama nisam bila svjesna dok nisam počela prikupljati građu za ovaj rad. Iako usmenu književnost čine brojni književni oblici, u ovom radu obrađena su tek dva, predaje i legende. Vjeruje se u istinitost sadržaja i predaja i legendi, no osnovna je razlika u tome što su legende vjerskog sadržaja, a predaje pokrivaju sav ostali sadržaj kao što su demonološka bića, vještice, struge, more, uroci, porijeklo nastanka imena pojedinih lokaliteta, predmeta i dr., ali i povijesni događaji. Kroz sadržaj predaja i legendi, koje sam dijelom preuzela iz relevantne literature, a dijelom čula od svojih bližnjih, imala sam se priliku uvjeriti da su naši preci doista imali bujnu maštu i ostavili nam sadržaj od neprocjenjive vrijednosti. Svoje probleme i nedoumice rješavali su uvjeravanjem sebe u nešto što im se taj trenutak činilo jedinim mogućim, kao npr. kod predaja o vilama koje su jedine mogle zapetljati grive konja, jer tko će drugi. Na sva pitanja na koja tadašnja znanost nije dala odgovor, narod je odgovorio svojim umom i olakšao si život.

Najvrjedniji trenuci svake obitelji u stara vremena bili su kada bi se svi okupili i pričali stare priče i kroz smijeh uz ogrjev, hranu i piće uplovili u novi dan. Svjedoci smo kako suvremena vremena, ubrzani način života i tehnologija negativno utječu na nas i naše bližnje, pritom uništavajući nam pamćenje i maštovitost. Sve su informacije dostupne na internetu i samim time ne postoji potreba da se nešto nauči, zapamti ili u najboljem slučaju samo izmisli i kreira našom maštom. Uistinu je važno shvatiti da još nije kasno za promjene. Svatko od nas ima tu odluku u svojim rukama. Sutra umjesto mobitela uzeti diktafon u ruke, pažljivo napeti uši i možda novi dan donese neke nove stare priče i nova znanja o kojima ćemo pričati svojoj djeci.

Rječnik

balati – plesati

coprati – praviti čarolije

čoban – pastir

fameja – obitelj

fasovati – dobiti svoje, dobiti batine

jaruga – rupa

klačarda – slojevi kreča na zidu

krepati – uginuti

kriviti se – plakati

kudilja – ono na što se vuna zamata

nigdar – nikada

obidovati – jesti, ručati

pensati – misliti

pojata – staja

propuntati – otvoriti se, propucati (zemlja)

stina – kamen

šufit – tavan

vazesti – uzeti

vura – sat

uititi – uhvatiti

uranak – zora

zafaliti – ponestati

zeru – malo

Izvori i literatura

IZVORI

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača: Biuk Lucija

Kragić Karla

Marušić Zorka

Plenković Mia

Stojanović Marko

Nevena Tomasović

LITERATURA

1. Ardalić, Vladimir (1917). Vile i vještice (Bukovica u Dalmaciji), *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXII, ur. Dragutin Boranić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 302 – 306.
2. Bezić-Božanić, Nevenka (1996). *Komiški ognjuš : prilog narodnom vjerovanju na otoku Visu*. *Ethnologica Dalmatica*, 4-5 (1), 45-49.
3. Botica, Stipe (2013). *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
4. Čiča, Zoran (2002). *Vilenica i vilenjak*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
5. Dragić, Marko (2018). *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa*, *Suvremena pitanja*, časopis za prosvjetu i kulturu, XIII, 25, Mostar, 132-151.
6. Dragić, Marko (2017a). *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
7. Dragić, Marko (2017b). *Motivski svijet usmenih predaja u brotnjanskom kraju*, *Suvremena pitanja*, Matica hrvatska FPMOZ, XII (24) Mostar, 89.-116.
8. Dragić, Marko (2016a), *Povijesne i etiološke predaje o ljubuškom kraju*, *Motrišta* 92, Mostar, 25-61.
9. Dragić, Marko (2016b). *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
10. Dragić, Marko (2016c). *Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini*, *Bosna franciscana* 45. Franjevačka teologija. Sarajevo. 265-314.

11. Marko Dragić, (2016d) *Suvremeni zapisi legendi i predaja u metkovskom kraju*, Hrvatski neretvanski zbornik, 8, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 261-278.
12. Dragić, Marko. (2013a). *Starozavjetni motiv Sodome i Gomore u Bakulinom Šematizmu i u suvremenom pripovijedanju u Hercegovini*, Zbornik o Petru Bakuli, Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, str. 75-97.
13. Dragić, Marko (2013b). Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije, *Kultovi, mitovi i vjerovanja na prostoru Zagore*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split, str. 195 – 227.
14. Dragić, Marko (2013c). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 269-313.
15. Dragić, Marko; Sunara, Nikola (2012). *Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu 5, Split, 155.-174.
16. Dragić, Marko; Odža, Ivana (2010). *Kliški kapetan Petar Kružić i njegova supruga Jerolima u književnosti, povijesti i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Lingua Montenegrina, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, 5, Cetinje, 371-402.
17. Dragić, Marko (2008a). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
18. Dragić, Marko (2008b) *Motivski svijet suvremenih usmenih priča s Paga, Brača i Hvara*, Riječ (časopis za slavensku filologiju), god. 14, sv. 3., Rijeka, 207-228.
19. Dragić, Marko; Dragić, Helena (2008) *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, br. 5, Matica hrvatska, Mostar, 89-112.
20. Dragić, Marko (2005). *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo.
21. Kekez, Josip (1986). *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb.
22. Kelava, Josipa. (2018). Mitske predaje posušškoga kraja, *Bosna franciscana*, 48. Sarajevo: Franjevačka teologija, 279-294.
23. Mijatović, Anđelko (1990). Petar Kružić – kliški i senjski kapetan. Senjski zbornik, 17 (1), 25-34.

24. Širić, Josipa. (2015). Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 387-398.
25. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
26. Vuković, Ivana (2013). Tradicijska vjerovanja u nadnaravna bića i pojave na području Zagvozda, *Ethnologica Dalmatica*, god. 20, br. 1, Etnografski muzej Split, Split, str. 5 – 37.

Mrežni izvori

1. Ogorje.net (<https://www.ogorje.net/povijest/1/povijest-ogorskog-podrucja.html>) (pristip: 10 srpnja 2019.)

Sažetak

Usmena književnost predstavlja najstariji oblik književno-umjetničkog rada. Dijelimo je na: lirske pjesme, epske pjesme, priče (novele, predaje, bajke, basne, anegdote i legende), drama, retorički oblici, poslovice i zagonetke. U ovom radu obrađivana su dva oblika priča: predaje i legende. Predaje, nadalje, dijelimo na povijesne, etiološke, mitske, demonološke, eshatološke i pričanja iz života. Vjeruje se u sadržaj i predaja i legendi, no razlika je u tome što je sadržaj legendi vjerski. U radu su osim teorijske obrade navedenih književnih oblika priloženi i relevantni primjeri. Od pamtivijeka su ljudi koristili vlastitu maštu za objašnjavanje pojava iz prirode na koje nisu mogli pronaći pametniji odgovor. Izmišljali su priče o svecima i njihovim nadnaravnim moćima, vješticama, vilama vukodlacima, potopima, nastancima jezera, rijeka, životima poznatih povijesnih osoba, urotama i dr. koje su zahvaljujući našim precima ostale sačuvane do danas. Na nama je da prihvatimo ulogu očuvanja istih jer bez tradicije i običaja nema ni naroda.

Ključne riječi: usmena književnost, predaja, legenda, običaji, tradicija.

INTERPRETATION OF CONTEMPORARY RECORDS OF ORAL TRADITIONS AND LEGENDS

Abstract

Oral literature represents the oldest form of literary and artistic work. We divide it into: lyrical poems, epic poems, stories (novellas, traditions, fairy tales, fables, anecdotes and legends), drama, rhetorical forms, proverbs and riddles. This work describes two forms of stories: traditions and legends. Furthermore, traditions are divided into historical, etiological, mythical, demonological, eschatological and life stories. The content of both traditions and legends is believed in, but the difference is that the content of legends is of a religious nature. This work, aside from the theoretical analysis of the above-mentioned literary forms, is also accompanied by relevant examples. Since time immemorial people have used their own imagination to explain phenomena from nature that they couldn't find a better answer for. They made up stories about saints and their supernatural powers, witches, fairies, werewolves, floods, creations of lakes, rivers, lives of famous historical people, conspiracies and others which are preserved to this day thanks to our ancestors. It is up to us to accept the role of preserving said stories because without tradition and customs there is no people.

Key words: oral literature, oral tradition, legend, customs, traditions

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Katrin Krešić**, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnice **Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije**, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2019. god.

Potpis

Katrin Krešić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja **Katrin Krešić**, kao autorica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **Interpretacija suvremenih zapisa usmenih predaja i legendi** koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 26. rujna 2019. god.

Potpis

Katrin Krešić